

TAR GABRIELLA-NÓRA

Történelem a színpadon – a budapesti Perjátszó Kör 2016-os kolozsvári vendégjátékáról¹

2016 őszen Kolozsvár (is) emlékezett.

Az 1956-os magyar forradalom 60. évfordulóját éltük azokban a napokban, s a kolozsvári rendezvénysorozat rendkívül impozáns programfüzetében magam egyszer csak a következőkre bukkantam: „November 5. – 18.00 – Ezerkilencszázötvenhat – kétfelvonásos perjáték, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara Perjátszó Körének előadása.”²

Mivel egyetemi hallgatóként – hajdanán – a kolozsvári bölcsészkar egyetemi színpadán több darab rendezésével is kísérleteztem, s néha az előadásokban magam is játszottam, tanárként pedig máig szívesen dolgozom együtt diákjaimmal különböző színházi jellegű projektek keretében, a budapesti joghallgatók meghirdetett játéka azonnal felkeltette az érdeklődésemet: a perjáték műfaja különben is valami teljesen új volt még ekkortájt számomra, amit színházi élményként azelőtt még soha nem tapasztaltam.

2016. november 5-én a Báthory István Líceum dísztermében, amely topográfiaiailag szinte a Babeş-Bolyai Tudományegyetem főépületével átellenben található, számszerűen ugyan szerény, de annál fiatalabb (diákokból, egyetemi hallgatókból és érdeklődő felnőttekből álló) közönség gyűlt össze, ami az 1956-os kerettéma esetében bizonytalannal nagyrabecsülendő. Az 1956-ot meglevenítő vendégjáték pedig több szempontból is maradandónak bizonyult.

A szünettel együtt közel másfél óra során a fiatal színészek – színjátszó joghallgatók két megrázó pert idéztek fel a színpadon: a kivégzett fiatal forradalmár, Angyal István perét (aki egyébként a kommunista eszmék meggyőződéses híve volt!), illetve az egyetemi hallgatók perét.³ Míg az első per a magyar felkelés valós szereplőit és eseményeit idézi meg, a második felvonás fiktív szereplőket és vádlottakat vonultat fel. A cselekmény viszont ebben a második esetben is

1 A szöveg német változata: TAR Gabriella-Nóra, *Es ist Zeit, dass die Leiden den Ort verlassen...*, in „Hier stehe ich, ich kann nicht anders”, GRÄF Rudolf, TAR Gabriella-Nóra, FLOREA Ioana, szerk., *Studia Germanica Napocensia* 5, (Kolozsvár: Egyetemi, 2018): 143–145.

2 *A magyar szabadság éve Kolozsváron műsorfüzete*, kiadja a Kincses Kolozsvár Egyesület, Programfüzet, (Kolozsvár: IDEA, 2016), 14.

3 A perjáték egy korábbi verziója *Ezerkilencszázötvenhat / 1956* (2010. október 19.) URL: [https://youtube.com/Ezerkilencszázötvenhat/Perjátszó Kör \(Letöltés ideje: 2021. 09. 15.\)](https://youtube.com/Ezerkilencszázötvenhat/Perjátszó Kör (Letöltés ideje: 2021. 09. 15.))

visszanyúl a történelmi forrásokhoz, amelyek hitelesen dokumentálják a budapesti diákok tényleges részvételét az 1956-os eseményekben.⁴

A perjáték műfaja, a perszimuláció és a művészi játék ezen izgalmas szimbiózis – amely Romániában meglehetősen ismeretlen műfaj, és Magyarországon is egyedülálló színpadi kísérletnek számít, hiszen kizárólag a budapesti joghallgatók művelik! –, a jelenlévőket, engem is mélyen megérintett: ez érzékelhető volt egyrészt a teremben uralkodó katartikus hangulaton, másrészt a játék utáni, percekig tartó, szinte mozdulatlan csenden.

Néhány percnyi gondolkodás után összeszedtem a bátorságomat, és odamentem a játékmesterhez, dr. Kisteleki Károlyhoz, aki még mindig az iskolai színpadon lévő kellékekkel foglalatосkodott. Egy rövid bevezető mondatban bemutatkoztam, majd tervezett gratulációm az ismerkedni próbáló ember rám nem ritkán jellemző ügyetlenkedésével vezettem fel:

Tudja, kedves Tanár Úr, én egészen ma estig azt gondoltam, hogy a joghallgatók és a diplomás jogászok ebben az életben egyszerűen csak sok pénzt akarnak keresni. S akkor csak úgy jön a Tanár úr és a Perjátszó Kör, és alig egy óra múltán ez az én korábban sziklaszilárd meggyőződéseim romokban hever... Hogy van ez tulajdonképpen?... Mert ma itt csodát láttunk...

Kisteleki tanár úr kedvesen felkacag – egy pillanatra sem lepődik meg a kincses városi számságomon, és még kevésbé zavarja –, s azonnal odahív hozzánk néhány színészt a színpad mögül, hogy a hirtelen megingott tézisem kapcsán mégiscsak „a hiteles forrásokat” faggathassam. S ezúttal valóban a lelkesedés mondatait követően – mert „jó pap holtig tanul!” – jutunk el a párbeszéd kezdetének kritikus pontjához, olyan témákhoz, mint: fiatal jogászok ma, motivációik, szakmaválasztásuk, hivatásuk (ha van ilyen!), a színpadon „eljátszott” szakma és hasonlók. A beszélgetés során rövid idő alatt sok mindent sikerül megértenem:

Az ELTE budapesti munkacsoportja, az ún. Perjátszó Kör jog- és politikatudományi hallgatókból, illetve olyan jogászokból áll, akik korábban a Jogi Karon tanultak. A kimondottan történelmi perek előadására szakosodott együttes egy fakultatív szeminárium keretében jött létre, és 2015-ben ünnepelte fennállásának 10. évfordulóját.⁵ Az együttes tagjainak részéről a színpadi játékot minden alkalommal

4 Vö. *Ezerkilencszázötvenhat. Szövegkönyv*, (Budapest, Kézirat, é. n.), 38. Itt mondok köszönetet a budapesti ELTE Perjátszó Köre tagjainak, illetve a színtársulat vezetőjének, dr. Kisteleki Károlynak azért a segítőkészségért, amellyel mind a Kolozsváron bemutatott perjáték szövegkönyvét, mind a társulat munkamódszerére vonatkozó további anyagokat a rendelkezésemre bocsátották.

5 Vö. NÁNÓ Csaba, „Perjátékban újrjátszott történelem”, *Erdélyi Napló*, (2016. november 13.) <https://erdelyinaplo.ro>(Letöltés ideje: 2018. 07. 5.).

alapos forráskutatás és az eredeti perhez tartozó történeti dokumentumok felkutatása előzi meg, csak egy ilyesfajta megközelítés teszi lehetővé a történelem valóságghú vagy legalábbis valóságközeli színpadi rekonstrukcióját. Ebben az értelemben minden perjátékban újrajátsszák s ezáltal művészi eszközökkel feldolgozzák a múltat. A meg-elevenítendő szerepek révén itt alapvetően vádlottak és vádlók nézőpontjai feszülnek mindahányszor egymásnak; a budapesti perjátszók szerepformálását a szakmailag alapos forrástanulmányozás, az egyre mélyülő beleérző készség, illetve a homo ludens játék iránti veleszületett fogékonysága, azt gondolom, együttesen segítik.

Beszélgetésünk során úgy tűnik nekem, hogy a budapesti egyetem joghallgatói perjátékukban valójában a 20. század második felének dokumentarista színházi hagyományait ötvözik a régi, 16–18. századi európai iskolai színjátszás célkitűzéseivel. A kör összetett alkotómunkája az autentikus anyagok kreatív felhasználását követően a játékosok mozgáskultúráját és lélekjelenlétét, memóriáját és beszédképességét is fejleszti, ami voltaképpen felkészíti őket későbbi nyilvános szerepléseikre és feladataikra. S még ennél is több történik: a múlt hibáinak és tabuinak ezen fiatal generáció általi nyílt kimondása egyben katalizátorként is működik, felszabadító hatással van valamennyi érintettre.

A játéktér fényei lassan kialszanak a kétfelvonásos perjáték után. A játéktér: ezúttal egy kolozsvári iskola díszterme a város szívében, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem közvetlen szomszédságában, ahol az ötvenes években ugyancsak diákokat és fiatal tanárokat tartóztattak le, hogy sokukat később megsemmisítő börtönbüntetésre vagy akár sok évnyi kényszermunkára ítéljenek.⁶

De talán ez a mai játék ezen a helyen egyszersmind rítusjáték is: játék, amely megtisztítja a helyet, amely jóváteszi a történelmet, és amely mindenekelőtt kiszabadítja az időt – önnön börtönünkből.

Abstrakt

Der Beitrag präsentiert einige Überlegungen zu dem ungarischsprachigen Prozessspiel *Ezerkilencszázötvenhat/1956* der Jurastudenten der Budapester ELTE-Universität, das die Verfasserin im Herbst 2016 anlässlich des 60. Jubiläums des Ungarischen Aufstandes 1956 in Klausenburg/Cluj/Kolozsvár gesehen hat. Die Autorin kommt zur Schlussfolgerung, dass die Mitglieder des Budapester Arbeitskreises der Jurastudenten (genannt „Perjátszó Kör“) in ihrem Prozessspiel eigentlich die Traditionen des Dokumentarischen Theaters aus der 2. Hälfte des

6 Vö. DÁVID Gyula, „Az 1956-os forradalom és megtorlás évei Kolozsváron”, in *Hortus amicorum. Köszöntőkötet Egged Emese tiszteletére*, BARTHA Katalin Ágnes, BIRÓ Annamária, DEMETER Zsuzsa, TAR Gabriella-Nóra, szerk., (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2017): 497–510.

20. Jahrhunderts mit den Zielsetzungen des alten europäischen Schultheaters aus dem 16.-18. Jahrhundert verbinden. Das Prozessspiel gilt dabei nicht nur als Vorbereitung der Spieler auf ihre künftigen öffentlichen Ämter, sondern auch als künstlerische Bewältigung der historischen Vergangenheit mit ihren Tabus.